

מאת גדעון ספיר,
באר שבע

ליל הברדלח – Kristall Nacht, קראו הגרמנים לאותו לילה מתוך צחוק וזלזול, בו הציתו את כל בתי הכנסת, שדדו והרסו חנויות ובתי עסק של יהודים, שרפו את כתבי וספרי הסופרים היהודים במדורות ענק, היכו ופצעו יהודים, ואף הרגו יהודים אמיצים שהעזו למחות נגד הפעולות הנפשעות שלהם. כל זה קרה לא רק בגרמניה, אלא גם באוסטריה ובשאר השטחים שאליהם פלש הצבא הגרמני. והיה מישהו שהזהיר: "מי ששורף ספרים היום, עלול לשרוף בני אדם מחר". אמר, ולא האמין שדברי נבואתו, יהפכו כה מהר למציאות. "קְרִיסְטַל נָאכְט" – (ליל הברדלח), בא ע"פ טענת הגרמנים של אז כתוצאה מ"רצח מזכיר השגרירות הגרמנית בצרפת על-ידי צעיר יהודי, "שלא היה שפוי בדעתו".

השקר הגרמני הזה, התקבל על-ידי העולם (כי אם עמי העולם לא היו מאמינים לגרמנים, ורואים את הנולד היו חייבים לפעול וזה היה לא נוח). אך ברור היום לעיני כל, שזהו שקר. עוד שקר במערכת השקרים בהם פיטמו הגרמנים את עמם עמם ואת העולם, כדי להכשירו לפשע הגדול ביותר שנעשה אי פעם: רצח העם היהודי.

ברור שזה היה שקר, הסטודנט הרשל גרינשפאן, אותו צעיר יהודי אמיץ, שנקרא על-ידי הגרמנים "לא שפוי" קנה אקדח משארית כספו וחיסל בו את אחד השרצים הגרמנים כדי לעורר את העולם האדיש מתרדמתו. מי קבע שגיבור יהודי זה היה "לא שפוי בדעתו"?

הגרמנים קבעו זאת, והעולם 'קנה' גם את הסיפור הזה. אך האמת היא שונה: הרשל גרינשפאן היהודי, היה גיבור אלמוני שיצא למלחמה נגד גרמניה לבד! ובזה הקדים את כל העולם בשנה שלמה.

'ליל הברדלח' היה מבצע שבו השתתפו בפועל מעל למחצית מיליון גרמנים מאורגנים, בכל רחבי גרמניה ואוסטריה. דבר זה הצריך תכנון וארגון של שנה לפחות. חיסול הגרמני אירע יומיים לפני ליל הברדלח.....

כאשר שמעו יהודי גרמניה על חיסול השרץ הגרמני מהשגרירות, הזדקפה קומתם בגאווה. אכן הרשל גרינשפאן הציל מעט מכבוד יהודי גרמניה ומכבוד כל היהודים, שהושפל.

להבות

הימים עברו הלך וקשה, מצב היהודים בבירת גרמניה הידרדר. ההידרדרות באה לידי ביטוי בכך שבמקומות העבודה פיטרו את אחרוני היהודים, מספר חנויות בבעלות יהודים הצטמצם, הן נסגרו אחת אחרי השנייה, בבית הספר היהודי ציוני היחיד, ע"ש תיאודור (בנימין זאב) הרצל, התרקנו חלקית ולאט הכיתות מתלמידים. מידי פעם הצליח/ה עוד תלמיד לעזוב את גרמניה, ולעבור לארץ אחרת – לא חשוב איזו ארץ. הנותרים קנאו בו, והוריהם הגבירו את החיפושים אחרי אפשרות לצאת אל מחוץ ל"רייך" הגרמני.

כ-12 שנים עברו מאז נולד גידי ומחצית הזמן עבר עליו תחת שלטון הנאצים: ברחוב, ברכבת התחתית, בדרך לבית הספר ובחזרה ממנו, בחנות ובכל מקום אליו הלך ליוו אותו ואת יתר היהודים מבטי משטמה. "איננו רצויים כאן" מסבירה לו אמו, "אך גם לצאת מהארץ המקוללת הזאת לא נותנים לנו!" גידי הקטן הבין שכל מה שמצפה לו בחוץ יהיו שנה פחד וסכנה. רק בבית, ליד אמא, יש אהבה וחום. לאור האהבה רבה, אך יחסית היתה זאת טיפת אהבה בים של שנה מסביב. בתוך ים זה של שנה מצטופף לו קומץ יהודים מפוחדים וממתין למחר: אולי תבואנה התפתחויות חיוביות? אולי יתנו לצאת? אולי נצליח להגשים את חלומם של אבא, אמא, סבא וסבתא לעלות לארץ היהודים - לארץ ישראל שלנו? משם לא יוכלו לגרשנו.

פעמים רבות שמע גידי מה"שקוצים" (הנערים הגרמנים): "יודה גה נאך פאלסטינה", שפירושו: "יהודי לך לארץ ישראל". גידי רצה למלא אחר דרישה זו של ילדי הגרמנים, אך הוריהם, הגרמנים המבוגרים, לא נתנו ליהודים לצאת. כך עברו הימים בפחד מתמיד, במיוחד בדרך אל בית הספר שהיה מרוחק מהבית, נסיעה של כמחצית השעה ברכבת התחתית או כשלושה רבעי שעה ברכיבה על אופניים.

לא קל היה לגידי לקבל את הסכמת אמו הדואגת, לנסיעה באופניים לבית הספר. מנקודת הראות של גידי: עם האופניים היה קל יותר להתחמק ממכות.

באותם הימים, ימי תרצ"ח - 1938 האחרונים גבר המתח שעמד באויר: היהודים מסרו זה לזה ומפה לאוזן על חשדותיהם, התלחשו על שהנאצים עומדים לבצע מבצע נגד היהודים. אך איש לא ידע מה ומתי והיכן, רק זאת ידעו, שזהו מבצע "ספונטאני" של ההמונים, מאורגן על-ידי הגרמנים.

והנה הגיע העת, האות ניתן ועל-פי פקודת המפלגה הנאצית עטו מליוני גרמנים מכל קצוות הארץ שלהם על בתי הכנסת, חנויות היהודים ובתי עסק, רכוש יהודי, וביניהם כל הספרים שנכתבו על ידי יהודים. הם השחיתו, גנבו ושרפו אותם במדורות אותן הכינו ברחובות בעוד מועד למטרה זו. בכל הוכרה היד הגרמנית המארגנת בדיוק הגרמני האופיני

בצינויות רבה ניתן לליל הפוגרום הזה השם: קְרִיִסְטֵל נְכֵט => ליל הברדלח.

בסביבת מגורי גידי ומרים אימו כמעט ולא גרו יהודים. גם בתי עסק יהודיים כמעט ולא היו. נראה היה שזאת הסיבה שבאותו הלילה לא שמעו דבר. איש מיהודי שכונת וִילְמֶרְסְדוֹרְף, שבמערב ברלין לא שמע על ומאותה דראמה שהתחוללה בשעות הלילה ברחובות ברלין וברחובות גרמניה ואוסטריה כולן. למחרת קם גידי כרגיל, עלה על אופניו ויצא לבית הספר – כמדי יום. בדרך ראה חלון ראווה מנופץ. כעבור דקת נסיעה ראה חלון ראווה נוסף באותו מצב. דבר זה היה נדיר ביותר ובלתי מקובל בעיר "המסודרת" הזאת. והנה עוד חלון ראווה ובו נקבים קטנים של יריות.

לשבריר של שניה עלתה במוחו מחשבה: לכל החנויות האלה דבר אחד משותף - כל אלו הן חנויות של יהודים. צמרמורת עברה - חלפה בגופו הצנום, פחד מהבלתי ידוע. מה קרה? מה יהיה? מה לעשות? לנסוע הביתה או להמשיך אל בית הספר?

הוא הביט סביבו, ומה זה? במרחק מה ראה עשן שחור סמיך מיתמר ועולה, שריפה ענקית. בגלל כיוון השריפה כרסם בו החשש כי זהו בית הכנסת הגדול שברחוב "הטְוִסִים". בית כנסת נאה ומפואר בו קיווה שבעתיד הקרוב יעלה לתורה בהגיעו למצוות. ללא מחשבה נוספת פנה לכיוון השריפה ונתקל ברולף, חבר מבית ספרו. "זה בית הכנסת שבווער!" צעק רולף. שניהם הגבירו את המהירות, ובמהלך רכיבתם השיגו נער יהודי בלתי מוכר להם שנסע גם הוא בכיוון השריפה. דאגה רבה ניכרה בעיני שלושת הנערים עוד לפני הגיעם למקום. אך מה שנגלה לעיניהם עלה על כל דמיון: אלפי גרמנים עמדו צוהלים – בטווח בטחון מבית הכנסת העולה בלהבות.

ארשת פניהם הביעה תערובת של טמטום ורשעות. קשה היה לקבוע איזו משתי ההבעות שעל פני הגרמנים גוברת על רעותה. ניכר היה עד כמה נהנים הם משריפת ה"יִיִדֶן גוֹטֶס הָאוּז" – בית האלוהים היהודי.

מן הצד עמדו נערה ונער. על-פי העצבות, הנסוכה על פניהם, הכירו גידי וחבריו כי שניהם יהודים. התקרבו אליהם. אין האונים היה מה שקשר ביניהם. "בואו נעשה משהו" אמר רולף. "מה כבר אפשר לעשות" שאל אחד הילדים. רפיון, יאוש ופחד אחז בילדים. וכך עמדו רגעים ארוכים, המומים ממראה עיניהם שכמותו לא ראו מעולם.

המבנה האדיר והנדיר ביופיו, כבר עמד עפוף להבות אש. שלושת הכיפות הגדולות, מצופות הזהב והמתנשאות גבוהה מעל לגגות הבתים הסובבים את בית הכנסת, מאירות באור פלצות של זהב-אדום. "ספרי תורה רבים בתוך הבית" זועק גידי, הקטן בחבורה בקול חנוק מדמעות. סביב לבית הכנסת עומדות מכונית כבוי משוכללות במצב הכן. אחדות מהן פועלות, שואבות מים רבים מברזי הכבוי. מתיזות את המים על קירות הבתים הסמוכים כדי למנוע את התלקחותם מאש השריפה, וכן כדי לקרר אותם מהחום העצום הנפלט משריפת בית הכנסת. אף טיפת מים אחת איננה "מבזבזת" על כבוי בית אלוהי היהודים.....

החום הנפלט מהשריפה מתגבר, הגויים צוהלים נסוגים מעט בגלל החום המתגבר, הילדים מעיפים מבט אל העשן המיתמר לגובה עצום. האם טרם הגיע לשערי שמים?

"אלוהים!" חושב ומתפלל גידי, "הורד ברק על הגויים הצוהלים ומבול על בית הכנסת שלנו!" אך לא ברק ולא מבול - היום פסקו ניסים....
"מה אפשר לעשות?" שואל שוב אחד הילדים בנימת יאוש. "אפשר לנסות להציל את ספרי התורה הרבים הנמצאים בפנים!" ענה גידי. דמעות זולגות מעיניו של גידי בחושבו על ספרי התורה ועל פנים בית הכנסת. גידי עושה מאמץ לעודד את הילדים, ובעיקר להוסיף לעצמו מעט אומץ לב. עוד היסוס קל והוא קורא לחבריו: "בואו!". חמשת הילדים פותחים בריצה בשורה עורפית אל עבר מדרגות הכניסה של בית הכנסת. הגרמנים נדהמים, אך מתנחמים מהר לאחר שאחד מהם מזהה את הילדים כיהודים וצועק: "דֶס זִינד יוֹדֶנקינדֶר" - "הניחו להם אלו ילדים יהודיים".....

הילדים מגיעים אל בית הכנסת ונכנסים לתוכו. אפלולית והבזקי אש מתחלפים, חום ועשן מקבלים את פניהם. להבות מלחכות את שערי העץ, קרשים ולוחות בוערים נופלים על הספסלים ומציתים אותם. הילדים קופצים ומדלגים על חפצים בוערים שעל הרצפה. הנה הגיעו אל ארון הקודש. הוא נעול. בעזרת קרש שרוף למחצה פורצים את דלתותיו.

לרגע קט נעצרים הילדים ועומדים כמעט דום, אל מול הקדושה הזוהרת. לעומתם מחפשים כיפה או כובע לשים על ראשי הבנים. כמה זקופים עומדים עשרות רבות של ספרי התורה שבארון הקודש. לבושים כחיילים במדים. מעילי משי וקטיפה, כחול ולבן ואדום עוטפים את הגוילים, "כתרים" ו"ידיים" מכסף מבהיקים הם באודם האש. ספרי התורה ניצבים דום, כאילו מצדיעים להם לאומץ ליבם ולרוח ההקרבה של היהודים הקטנים שהתחנכו על הכתוב בהם, כאילו מעודדים הם את היהודים הפעוטים המפוחדים קצת. כאילו אומרים להם: "אתם ואנחנו הגדולים, שנינו החזקים. בחוץ נמצא האספסוף הגרמני. הוא לא יכול לנו ולכם. אנחנו ננצח כי הצדק איתנו. היינו לפניהם וניוותר אחריהם".

גאווה לאומית ממלאת את לבבות בני העשר, אחת-עשרה ושתיים-עשרה. אוחזים הם בידיהם הקטנות את ספרי התורה הכבדים, מגששים את דרכם החוצה בין חושך ואש בוערת. בחוץ ממתין להם האספסוף הגרמני, מתנפלים עליהם בקללות ובמכות, חוטפים מהם את ספרי התורה ומחללים אותם בידיהם המטונפות, קורעים את הגוילים ומשליחים אותם אל תוך הלהבות. הילדים אינם מתייאשים, וממהרים שוב אל תוך הבעירה של בית הכנסת העולה באש.

שוב יוצאים הילדים עם ספרי תורה אחרים, הפעם משתמשים ביציאה אחרת צדדית, המובילה אל החצר, מקום שבו נהגו להקים את הסוכה. אך גם כאן מחכים להם הגרמנים. רובם לובשי מדים של S.A.

מדיהם היו בצבע חום. "מדיהם בצבע צוֹאָה" חושב גידי. גם את ספרי התורה האלה משליחים הגרמנים אל תוך האש. "אם שוב תנסו להוציא מהגלילים האלה, נסגור אותכם בפנים ולא ניתן לכם לצאת" צועק מפקד הגרמנים. "לשרוף את ילדי היהודים" נשמעות צעקות מהקהל.

שוב אין מה שיכול לעצור את הילדים, לא גרמנים משתוללים בחוץ ולא קורות בוערות מבפנים, הילדים נדחקים פנימה והגרמנים אחריהם אך הם הולכים רק עד לשער. נועלים הם וחוסמים את כל דרכי היציאה האפשריות.

החום בתוך הבנין הופך להיות בלתי נשוא ועוד ממשיך לעלות. "לפחות אין פה חושך" מנסה אחד הילדים להתלוצץ. קולו רק בקושי מתגבר על רעש האש הבוהרת ועל קולות הקורות הנופלים. ילדים אחדים קופצים מעל לשטיח בווער, מתפתלים במעברים החסומים על ידי האש. הנה חזרנו אל ארון הקודש. אודם הדליקה מקנה לאודם הפרוכת מראה הוד בלתי רגיל. הילדים עומסים ספרי תורה לנסיין אחרון. אך הכל חסום ואטום, ובשער הראשי מקבל אותם מטר אבנים שלא מאפשר לצאת. "מה יהיה?" שואל ילד ואחר עונה לו "אלוהים לא יתן לנו להשרף!".

התשובה אינה משכנעת במיוחד כי ילד נוסף מצטרף לבכי החרישי, המאופק. הילדים מצטופפים ליד ארון הקודש הענקי, המקום היחידי אליו עוד לא הגיעו הלהבות המשתוללות, גידי נזכר בימי שבת בהם ביקר כאן ושר במקלה יחד עם עוד עשרות ילדים ומבוגרים אחדים כלווי לתפילה החזן.

"בואו נעלה לחדר המקלה" קורא גידי בקול רם. הילדים רצים אחריו, עולים במדרגות הצרות המובילות אל חדר המקלה. היה זה חדר לא גדול ממוקם מעל לארון הקודש. סורג אבן מוזהב הפריד בינו לבין הקהל. ממול היה צוהר - חלון קטן. אך הצוהר סגור, לא נפתח. הילדים שוברים את החלון, ונדהמים מהגובה העצום עד לרצפה.

גידי רץ מהר חזרה אל המדרגות. יורד ומגיע לארון הקודש. שולף את אולרו הקט מכיסו וחותר את חבל הפרוכת. הלהבות הגיעו כבר לכאן. גידי כורך על כתפו את החבל הארוך והחזק שהיה באורך מספר מטרים. הפרוכת עצמה כבר מתקלחת וספרי התורה הגדולים, וביניהם קטן אחד כאילו קוראים לו: "הצל את חייך, הצל את חיי חבריך!".

חדר המדרגות הצר מלא עשן. בחשכה כמעט מוחלטת מגשש גידי את דרכו אל חדר המקלה. הילדים קושרים את קצה החבל אל אדן החלון ואת כולו משלשלים החוצה. מקצה החבל ועד לקרקע נותרו עוד יותר משני מטרים ואת אלה יצטרכו לקפוץ.

הילדים נדחקים לאט דרך החלון הצר החוצה. גידי יורד שוב במדרגות. הוא זוחל בין הלהבות הישר אל תוך ארון-הקודש הבווער. הנה, בצד, עומד מבוויש קמעה ספר התורה הקטן. והנה תלויים סרטי קשירה לספרי-התורה. גידי תופס את ספר התורה וסרט אחד.

הכל כבר בווער: כל הספסלים, כל השטיחים, המנורות הענקיות ניתקות מהתקרה המתפוררת ומתנפצות ברעש אימים על הרצפה. קצב נפילת הקרשים הבווערים גם הוא גובר. חדר המדרגות כבר אפוף להבות. גידי מגשש את דרכו. הנשימה מתקצרת, הוא משתעל מבליעת העשן. מעקה הברזל לוחט ואי אפשר לגעת ולהעזר בו. "עזור לי לצאת מכאן" מתפלל גידי ועולה בשארית כוחותיו.

הנה החלון המציל. תוקע את ידיות ספר-התורה לחגורתו וקושר אותה בסרט אל חזהו. עכשיו קשה עוד יותר לעבור דרך הפתח הצר. הוא משתלשל על החבל עד לקצהו. "קפוץ!" שומע הוא את קול ידידו הנאמן רולף אשר תוך סיכון להיתפס על-ידי הגרמנים לא נטש את המקום והמתיו. "דאגנו לך" אמר.

הרגליים שוב דורכות על קרקע מוצקה. שוב אין קרשים בוערים מעל לראש. אין גם גרמנים תאבי רצח סביב. יחד פותחים הם במנוסה מהירה. רעם עמום נשמע מאחורי הילדים הנסים אל ה"חופש". הגג התמוטט כולו ונפל. "שיישרפו כך גם הכנסיות שלהם!" אומר רולף. "אמן ביחד איתם" משלים גידי. רצים, פושטים את מעיליהם ועוטפים את ספר-התורה הקטן. "הנה האופניים שלנו כפי שהשארנו אותם בבוקר". ספר-התורה הושם על האופניים, הילדים נוסעים, מתרחקים מהמקום. לא יודעים לאן:

הביתה?

לבית-הספר?

לבית כנסת אחר?

לאן?

גדעון ספיר